

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: קיץ תשפ"ד, 2024
מספר השאלון: 011281
שם התלמיד/ה: _____

עברית: הבנה, הבעה ולשון

הוראות לנבחן

- א. משך הבחינה: שלוש שעות וחצי.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני חלקים.
חלק ראשון – הבנה והבעה – 50 נקודות
חלק שני – לשון – 50 נקודות
פרק א: שם המספר ואותיות השימוש
פרק ב: תחביר / פרק ג: מערכת הצורות – יש לבחור באחד הפרקים
סך הכול – 100 נקודות
ג. חומר עזר מותר בשימוש: דף עזר (נספח 2).
- ד. הוראה מיוחדת: יש לענות על השאלות בגוף שאלון זה לפי ההוראות.
שימו לב: בסוף הבחינה מצורפים דפי טיוטה. אין להוסיף דפים אחרים למחברת הבחינה.
השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.
נספחים: נספח 1 – מאמרים; נספח 2 – דף עזר.
הנחיות מיוחדות למועד זה: שימו לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות. יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.
פרק ב: תחביר – בפרק זה חמש שאלות, 7–11 (לכל שאלה – 12 נקודות).
תוכלו לענות, באופן מלא או חלקי, על כל השאלות בפרק זה, אך מספר הנקודות שתוכלו לצבור בפרק לא יעלה על 40 נקודות.
פרק ג: מערכת הצורות – בפרק זה חמש שאלות, 12–16 (לכל שאלה – 12 נקודות).
תוכלו לענות, באופן מלא או חלקי, על כל השאלות בפרק זה, אך מספר הנקודות שתוכלו לצבור בפרק לא יעלה על 40 נקודות.

בהצלחה!

השאלות

חלק ראשון – הבנה והבעה

(50 נקודות)

קראו את המאמרים 1–3 שבנספח 1 המצורף, וענו על כל השאלות 1–5 שלפניכם.

הקפידו על כתב ברור, על כתיב נכון, על כללי הדקדוק ועל פיסוק הגיוני.

(נספח 1 – מאמרים: לפניכם שלושה מאמרים. קראו אותם, וענו על השאלות בשאלון המחברת המצורף.)

1. (7 נקודות)

א. לפניכם תיאורים של ארבע פעולות (1)–(4), ולאחר כל תיאור יש שאלה.

הקיפו את התשובה הנכונה על השאלה שלאחר כל תיאור. ענו על פי המאמרים. (4 נקודות)

(1) בזמן המלחמה האירו מדינות שונות ברחבי העולם בניינים בנורות שיצרו את צורת דגל ישראל.

האם פעולת המדינות מבטאת סולידריות? כן / לא

(2) חברת הסעות נשכרה על ידי העירייה כדי להסיע ילדים מיישובים מפונים ל"יום כיף".

האם הפעולה של חברת ההסעות מבטאת סולידריות? כן / לא

(3) בתקופת המלחמה סייע אזרח ישראלי לנפגעי המלחמה בכל מה שנדרש, והתנה זאת בצילום מעשיו ובפרסומם.

האם פעולת האזרח הישראלי מבטאת סולידריות? כן / לא

(4) בתקופת המלחמה אנשים רבים תלו על צווארם דסקית ובה הכיתוב: "השיבו אותם הביתה".

האם פעולת האנשים מבטאת סולידריות? כן / לא

ב. בחרו מסעיף א באחת מן הפעולות שאינה מבטאת סולידריות, ציינו את מספרה, ונמקו את תשובתכם

על פי מאמר 1. (3 נקודות)

מספר הפעולה: _____

נימוק על פי מאמר 1:

2. (4 נקודות)

מאמר 1 הוא מאמר עיוני-מידעי. לפניכם רשימה של חמישה מאפיינים של כתיבה.

הקיפו שני מאפיינים של סגנון כתיבה עיוני-מידעי הבאים לידי ביטוי במאמר 1. (4 נקודות)

• שימוש רב בדימויים, במטפורות ובלשון ציורית

• הסברים רבים של מושגים

• טענת כותב ברורה ונחרצת

• כתיבה אובייקטיבית בלי הבעת עמדה של הכותב

• טענות נגד רבות

3. (8 נקודות)

א. מהו החשש המשותף שכותבי המאמרים 2 ו-3 מעלים? (4 נקודות)

- ב. על פי כל אחד משני המאמרים, מאמר 2 ומאמר 3, מה אפשר לעשות כדי למנוע את התממשותו של חשש זה? (4 נקודות)
- על פי מאמר 2: _____
- על פי מאמר 3: _____

4. (6 נקודות)

ענו על שני הסעיפים שלפניכם על פי מאמר 3.

- א. על פי מאמר 3, מהי תרומתה של הסולידריות לפרט עצמו הפועל למען האחרים? (3 נקודות)
- ב. על פי מאמר 3, מהו היחס שבין סולידריות לקומונינג? הקיפו את התשובה הנכונה. (3 נקודות)
- (1) קומונינג מונע את המשך הסולידריות.
 - (2) קומונינג הוא ביטוי לסולידריות.
 - (3) סולידריות היא תחליף לקומונינג.
 - (4) סולידריות היא התולדה של קומונינג.

5. (25 נקודות)

מטלת כתיבה (25 נקודות)

לקראת כינוס העוסק בהתנדבות בני נוער במסגרת שנת שירות או מכינה קדם-צבאית, נתבקשתם להכין סקירה בנושא הסולידריות. בסקירה נסחו הגדרה לסולידריות, וכתבו את התנאים לקיומה של סולידריות בחברה.

התבססו על מאמרים 1 ו-2.

כתבו בהיקף של 100–200 מילים. הקפידו על דרכי מסירה מקובלות ועל אזכור מקורות המידע בגוף הסקירה ובסופה (ביבליוגרפיה).

השתמשו בעמוד זה לכתיבת טיוטה, ואת הסקירה כתבו בעמודים 7–8.

חלק שני – לשון

(50 נקודות)

בחלק זה שלושה פרקים. ענו על שני פרקים: על פרק א – חובה, ועל אחד מן הפרקים ב–ג.

פרק א: שם המספר ואותיות השימוש – חובה (10 נקודות)

בפרק זה ענו על שאלה 6.

לפניכם שני פרקים: פרק ב – תחביר, פרק ג – מערכת הצורות.

בחרו בפרק שלמדתם: בפרק ב – תחביר או בפרק ג – מערכת הצורות.

בפרק שבחרתם ענו על השאלות לפי ההוראות.

פרק ב: תחביר (40 נקודות)

בפרק זה חמש שאלות, 11–7 (לכל שאלה – 12 נקודות).

תוכלו לענות, באופן מלא או חלקי, על כל השאלות בפרק זה, אך מספר הנקודות שתוכלו לצבור בפרק לא יעלה על 40 נקודות.

פרק ג: מערכת הצורות (40 נקודות)

בפרק זה חמש שאלות, 12-16 (לכל שאלה – 12 נקודות).

תוכלו לענות, באופן מלא או חלקי, על כל השאלות בפרק זה, אך מספר הנקודות שתוכלו לצבור בפרק לא יעלה על 40 נקודות.

שם המספר ואותיות השימוש

6. (10 נקודות)

לפניכם משפטים ובהם מספרים מודגשים וכן אפשרויות להגיית שם המספר ואותיות השימוש. כתבו במילים את המספרים המודגשים (אין צורך לנקד), והקיפו את הצורה הנכונה מבין האפשרויות להגיית שם המספר.

- ב-5 _____ בדצמבר מציניים בעולם את "יום המתנדב הבינלאומי".
- לפי הנתונים שאספה עמותת "רוח טובה" לעידוד התנדבות בישראל, התנדבו השנה במסגרת עמותה זו 14,486 _____ מתנדבים מכל הארץ, וכיום העמותה היא אחד / אחד מן המיזמים החברתיים הבולטים. בשנה שעברה הובילה העמותה בפעם ה-17 _____ את "יום המעשים הטובים".
- עמותת מתנדבים אחרת הוקמה בשנת אלפים עשרים ואחד / אלפים עשרים ואחת עם פרוץ משבר הקורונה.
- בשלוש / בשלש / בשלוש / בשלש שנות קיומה היא פעלה ב-54 _____ ערים ויישובים ברחבי הארץ.
- בסקר שנערך עם פרוץ המלחמה בחודש אוקטובר נמצא כי ארבעים ושמונה / ארבעים ושמונה / ארבעים ושמונה / ארבעים ושמונה ושמונה אחוזים מבני 35 עד 54 שהשתתפו בסקר התנדבו בזמן המלחמה.
- ארבעה / ארבעת תחומי ההתנדבות העיקריים היו איסוף מזון, גיוס תרומות, הסעות והסברה ברשתות החברתיות. שיעור המתנדבים באיסוף מזון היה גבוה פי 3 _____ משיעור המתנדבים שהשתתפו בפעילויות הסברה ברשתות החברתיות.

תחביר

7. (12 נקודות)

א. לפניכם שלושה משפטים.

I. בתקופת הקורונה המגבלות על ההתקהלות היו מחמירות מאוד, אך הציבור הישראלי עמד בהן.

II. בסוף המאה התשע עשרה נוספה למושג "סולידריות" משמעות פוליטית בעקבות התארגנויות של עובדים נגד מעסיקים בנוגע לזכויותיהם. _____

III. יש דברים רבים שאנחנו יכולים לעשות לשימור העשייה החברתית גם ביום שאחרי המלחמה. _____

(1) ציינו ליד כל אחד מן המשפטים את הסוג התחבירי שלו.

- אם המשפט מורכב, תחמו את הפסוקית/הפסוקיות שבו, וציינו את התפקיד התחבירי שלה/שלהן.
- אם המשפט מאוחד, ציינו מעליו את הקשר הלוגי שבין איבריו.

(2) המירו את משפט II במשפט מורכב בעל פסוקית זמן.

ב. לפניכם משפט פשוט.

בעקבות האירועים תזדקק החברה הישראלית לריפוי רחב היקף.
נתחו את המשפט: ציינו מעל המילים שבמשפט את התפקידים התחביריים שלהן.

8. (12 נקודות)

א. לפניכם שני משפטים מורכבים, ובהם פסוקיות המסומנות בקו.

I. מי שמצטרף לארגוני התנדבות, נחשף ליצירתיות ולרוח האנושית הבאות לידי ביטוי בארגונים אלה.

II. כדי שתתקיים סולידריות לאורך זמן, חשוב שיישמר האמון בין החברים בקבוצה.

(1) מהו התפקיד התחבירי המשותף לשתי הפסוקיות המסומנות בקו? _____

(2) בכל אחד מן המשפטים I ו-II יש פסוקית נוספת, שאינה מסומנת בקו.

בכל משפט תחמו את הפסוקית הנוספת, וציינו מעליה את התפקיד התחבירי שלה.

ב. לפניכם שני משפטים, ובכל אחד מהם יש חלק כולל.

I. בחברה סולידרית יש התנדבות רבה, מתן עזרה ותמיכה רחבה.

II. כל אחד מן החברים בקבוצה פועל ממניעים כנים של דאגה לזולת ולא מסיבות אישיות.

(1) מתחו קו מתחת לחלק הכולל בכל אחד מן המשפטים.

(2) השלימו את הטבלה שלפניכם – ציינו את התפקיד התחבירי של החלק הכולל בכל משפט ואת

הקשר הלוגי שבחלק הכולל.

משפט	התפקיד התחבירי של החלק הכולל במשפט	הקשר הלוגי בחלק הכולל
משפט I		
משפט II		

9. (12 נקודות)

א. לפניכם שני משפטים, ובכל אחד מהם יש הסגר.

I. סולידריות היא תחושת שייכות של אדם למעגל חברתי, לפי הסוציולוג אמיל דורקהיים.

II. ודאי יש דברים שאנחנו כחברה יכולים לעשות לשימור העשייה החברתית המשותפת.

(1) מתחו קו מתחת להסגר בכל אחד מן המשפטים.

(2) הסבירו את תרומתו של ההסגר בכל משפט.

משפט I: _____

משפט II: _____

ב. לפניכם שני משפטים, ובכל אחד מהם יש תמורה.

I. המושגים: אמון, אכפתיות ואחוזה קשורים קשר ישיר בסולידריות.

II. היום, בתקופה הקשה של מלחמת אוקטובר 2023, נדמה שאמון הציבור נתון לחברה הישראלית. השלימו את הטבלה שלפניכם – העתיקו מכל משפט את התמורה ואת המילה שהיא ממירה, וציינו את התפקיד התחבירי של המילה שהתמורה ממירה.

התמורה	המילה שהתמורה ממירה	התפקיד התחבירי של המילה שהתמורה ממירה
משפט I		
משפט II		

10. (12 נקודות)

לפניכם קטע.

המועצה הישראלית להתנדבות ערכה סקר בקרב אלף משיבים. על פי נתוני הסקר שיעור המתנדבים מתחילת המלחמה הוא כמעט חמישים אחוז. כמעט מחצית מהמתנדבים בעת מלחמה מתנדבים גם בשגרה. רוב המתנדבים בוחרים לסייע באיסוף מוצרים באריזה ובחלוקת ציוד ומזון. רונית בר מנכ"לית המועצה הישראלית להתנדבות מציינת במציאות שבה יש מאות אלפי מפונים שיעור התנדבות של כמעט חמישים אחוז הוא נתון מרשים שמלמד על הסולידריות בחברה הישראלית ועל החוסן שלה.

א. בקטע סומנו רק הנקודות בסופי המשפטים. הוסיפו סימני פיסוק בקטע לפי ההנחיות שלפניכם.

- פסקו הסגר.
- פסקו תמורה.
- פסקו מירכאות ונקודתיים לציון דיבור ישיר.
- סמנו פסיק אחרי פסוקית לוואי.
- סמנו פסיק בין חלקים כוללים.

ב. בקטע סומנו בקו שלוש מילים.

ציינו מעל כל אחת מן המילים המסומנות בקו את התפקיד התחבירי שלה ואת חלק הדיבור שבו היא משמשת בקטע.

11. (12 נקודות)

א. לפניכם משפט מורכב.

פעילי התנועה "אזרחים למען אזרחים", שנחשפו לבקשות סיוע של משפחות נזקקות, עזרו להן ככל האפשר.

המירו את המשפט במשפט מורכב בעל פסוקית סיבה.

- ב. לפניכם שתי אמירות בנושא סולידריות.
- I. מעולם איש לא נהיה עני כשנתן משלו לזולת. (אנה פרנק)
- II. כאשר עכבישים פועלים יחד, הם יכולים לקשור אריה. (פתגם אתיופי)
- סמנו בקו את כל הנשואים בשתי האמירות.
- ג. לפניכם שני משפטים, ובכל אחד מהם המילה "יש" מסומנת בקו.
- I. כדי לענות על שאלה זו יש להתייחס למושג "אמון".
- II. בחברה כזאת יש גם שיעור גבוה של התנדבות.
- כתבו את המשמעות של המילה "יש" בכל אחד מן המשפטים.
- המשמעות של "יש" במשפט I: _____
- המשמעות של "יש" במשפט II: _____
- ד. לפניכם שלושה משפטים, ובהם מילים המסומנות בקו.
- I. אין טובה גדולה יותר מהגשת עזרה לאחיק.
- II. סולידריות לא פורמלית אינה מכורח צו או חוק.
- III. הסולידריות היא רבת כוח, והיא מתגברת במיוחד בשעות משבר.
- כתבו מעל כל מילה המסומנת בקו את התפקיד התחבירי שלה.

מערכת הצורות

12. (12 נקודות)

- א. לפניכם קטע, ובו פעלים מודגשים.
- במדעי החברה התעורר העניין בסולידריות כמושג, המעלה את השאלה מה מחבר אותנו זה לזה.
- סולידריות היא גורם חיוני לקבוצות שמענינות ליצור לכידות, אך היא פרוכה גם במחיר מסוים. עם זאת לא תמיד סולידריות יכולה להועיל לאדם או לקבוצה שעימם מזדהים.
- בטבלה שלפניכם נתחו את הפעלים המודגשים בקטע – ציינו את השורש ואת הבניין של כל פועל.

הפועל	השורש	הבניין
התעורר		
מעלה		
מענינות		
פרוּכה		
להועיל		
מזדהים		

ב. לפניכם ארבעה פעלים מודגשים.

נְכוּנִים, מְכִינִים, מְכַנְּנִים, מְכוֹנְנִים

(1) מבין ארבעת הפעלים המודגשים הקיפו את הפועל היוצא דופן מבחינת השורש, וכתבו מעליו את השורש שלו.

(2) בטבלה שלפניכם מיינו את ארבעת הפעלים המודגשים על פי הבניין.

נפעל	פיעל	הפעיל

13. (12 נקודות)

א. לפניכם קטע, ובו שלוש מילים מודגשות.

ההתנדבות של הציבור בתקופת המלחמה הייתה תְּגוּבָה על מצב חירום. התנדבות זו בדרך כלל גוֹבָה מחיר מן הפרט, ומידת ההקרבה של הציבור בתקופה זו גְּבוּהָה יותר מבזמנים רגילים. ציינו ליד כל מילה את השורש שלה, וכתבו פועל מאותו השורש על פי ההנחיות.

- תְּגוּבָה השורש: _____; פועל מאותו השורש, בבניין הפעיל, בזמן עבר ובגוף מדבר: _____
- גוֹבָה השורש: _____; פועל מאותו השורש, באותו הבניין, בזמן עבר ובגוף מדבר: _____
- גְּבוּהָה השורש: _____; פועל מאותו השורש, בבניין קל, בזמן עבר ובגוף מדבר: _____

ב. לפניכם משפטים, ובהם מילים מודגשות וממוספרות.

- כדי לרכז את כל מיזמי ההתנדבות (1) נִוצְרוּ טפסים מקוונים ייעודיים.
 - (2) נָצַר לְשׁוֹנֶךְ מֶרַע וּשְׁפָתֶיךָ מְדַבֵּר מְרָמָה. (תהלים לד, יד)
 - אני שולח לך (3) צָרוֹר ברכות ואיחולים ליום הולדתך.
 - במחנה הקיץ אמר המדריך: "עם שחר (4) נָצוֹר על המחנה של השבט השכן".
 - סודך (5) נָצוֹר בליבי.
 - ה (6) מְצוֹר על ירושלים החל בעשרה בטבת.
 - מגוון (7) יְצוּרִים החיים במים נמצאו בבריכות חורף.
- מבין שבע המילים המודגשות צרו שלושה זוגות של מילים, שלכל זוג שורש משותף. ציינו את מספרה של כל מילה, וכתבו את השורש המשותף לכל זוג.
- זוג I: _____, _____ השורש המשותף: _____
- זוג II: _____, _____ השורש המשותף: _____
- זוג III: _____, _____ השורש המשותף: _____

ג. לפניכם משפט, ובו זוג פעלים מודגש. הקיפו את צורת הפועל התקינה בהקשר של המשפט.

- בימינו הציבור לרוב נֶעְנָה / נֶעְנָה לפעולות של התנדבות.

14. (12 נקודות)

א. לפניכם קטע, ובו צורות בינוני מודגשות.

המועצה הישראלית להתנדבות ערכה סקר בקרב אלף משיבים, ולפיו חמישים אחוז מן המשיבים השתתפו בפעילויות התנדבות מתחילת המלחמה, וכמחצית מהמתנדבים בעת מלחמה מתנדבים גם בשגרה. עוד עולה מן הסקר כי רוב המתנדבים בוחרים לסייע באיסוף מוצרים לתרומות. מנכ"לית המועצה הישראלית להתנדבות ציינה כי שיעור התנדבות של כמעט חמישים אחוז במציאות שבה יש מאות אלפי מפגשים, הוא נתון מרשים המלמד על הסולידריות בחברה הישראלית ועל החוסן שלה. (1) ציינו מעל כל אחת מצורות הבינוני המודגשות את חלק הדיבור שבו היא משמשת בקטע. (2) לפניכם שני משפטים ובכל משפט מודגשת צורת בינוני. ציינו ליד כל משפט את השורש של צורת הבינוני המודגשת בו.

- שיעור התנדבות של כמעט חמישים אחוז הוא נתון מרשים. השורש: _____
- ההורים מרשים לילדיהם לצאת לפעילויות התנדבות שונות. השורש: _____

ב. לפניכם כותרת מאמר 2: סולידריות כמשאב מתפקדה.

- (1) מהו חלק הדיבור של המילה מתפקדה שבכותרת? _____
- (2) מבין המילים שלפניכם הקיפו את המילה שהיא מאותו השורש של המילה מתפקדה.
פלא, פליון, יכלת, מכולה

ג. לפניכם קטע, ובו פעלים סבילים.

בתקופת המלחמה אנשים רבים ביקשו להתנדב. אין-ספור התארגנויות חברתיות הוקמו בן לילה, וקהילות שלמות נולדו בן רגע. בחברה שיש בה סולידריות ימצאו שיעורים גבוהים של התנדבות. קבוצות ששואפות ליצור בתוכן לכידות, יוזמות פעולות שמכוונות לטובת הציבור ובאות לידי ביטוי בעזרה לזולת. הקיפו בקטע ארבעה פעלים סבילים, וצינו מעל כל פועל סביל שהקפתם את הבניין שלו.

15. (12 נקודות)

א. לפניכם רשימת מילים שמשמעותן המשותפת היא מקום.

מחלף, מלונה, מועצה, מחבוא, מוסד, מבנה, מפקדה

- (1) בטבלה שלפניכם מיינו את המילים שברשימה על פי המשקל.

מקטל	מקטול	מקטלה

- (2) כתבו לכל אחת מן המילים: מועצה, מבנה, מפקדה שם עצם מאותו השורש במשקל כלשהו שמשמעותו היא בעל מקצוע או תפקיד. שימו לב: על כל שם עצם להיות במשקל אחר.
מועצה _____, מבנה _____, מפקדה _____

ב. בתשדיר פרסומת מטעם מערך הסייבר הלאומי שמטרתו להעלות את המודעות בנוגע להפצת מידע כוזב נאמר:

• "השִׁתְּפָת מסייעת לאויב, ויכולה להדביק את כולנו!"

כותבי התשדיר גזרו את המילה שִׁתְּפָת במשקל נפוך.

(1) מהו המשקל? _____

(2) המשקל של המילה סייע לכותבי התשדיר להעביר את המסר. הסבירו קביעה זו באמצעות שימוש במונחים לשוניים.

ג. באותו תשדיר נאמר המשפט:

• "דוד, אני זורעת תְּבִהֶלָה".

(1) ציינו את השורש ואת המשקל של המילה תְּבִהֶלָה.

השורש: _____ המשקל: _____

(2) מבין המילים שלפניכם הקיפו שתי מילים שתפקיד האות תי"ו בהן זהה לתפקיד האות תי"ו במילה תְּבִהֶלָה.

תְּקַלָּה, תְּפִאָרָה, תְּפִינָה, תְּפִינָה, תְּפִינָה

16. (12 נקודות)

א. לפניכם שני משפטים, ובהם שמות פעולה.

• סולידריות היא סוג של התארגנות אנושית שבה החברים אחראים לארגון ולעשייה.

• התבוננות בשלושה מונחים תעמיק את הבנת המושג "סולידריות".

הקיפו ארבעה שמות פעולה בבניינים שונים, וציינו מעל כל שם פעולה את הבניין שלו.

ב. לפניכם צירופי מילים, ובהם שמות מודגשים.

• מְשַׁמְעוֹת המאמר

• מענה מְהִיר

• מעשים פְּסוּלִים

• בסיס רְעִיוֹנִי

(1) בטבלה שלפניכם מיינו את השמות המודגשים לפי דרך התצורה.

שורש ומשקל	בסיס וצורן גזירה סופי

(2) אחד מן השמות המודגשים בראש סעיף ב הוא צורת בינוני.

העתיקו אותו, וציינו את הבניין שלו. _____

ג. לפניכם משפט, ובו ארבע מילים מוגדלות שבכל אחת מהן מודגש הצורן הסופי.

• קבוצת מכבי תל אביב המירה את **תלבושתה** **הכחולה-לבנה** בתלבושת **צהובה**.

(1) מהו סוג הצורן הסופי המשותף לארבע המילים? הקיפו את התשובה הנכונה.

נטייה / גזירה

(2) מבין ארבע המילים העתיקו את המילה שהצורן הסופי בה יוצא דופן מבחינת המשמעות. _____

(3) ציינו את המשמעות של הצורן היוצא דופן. _____

(4) ציינו את המשמעות המשותפת לצורן הסופי שבשלוש המילים האחרות. _____

נספח 1 – מאמרים

מאמר 1

סולידריות

ישראל שורק

- א סולידריות היא הזדהות של אנשים וקבוצות עם אנשים אחרים, קבוצות או קהילות. ההזדהות שהסולידריות מבטאת יכולה להתבסס על אמפתיה⁽¹⁾, על קרבה רעיונית או על ערכים משותפים. הסולידריות היא מחויבות כלפי הזולת שאנו מקבלים עלינו מרצון, והיא באה לידי ביטוי ברגשותינו או במעשינו.
- ב בחברה שבה רמת הסולידריות גבוהה, יש על פי רוב חוקים ונהלים המבטיחים זכויות אדם, איכות חיים טובה ואולי גם רוחה נפשית. בחברה כזאת יש גם שיעור גבוה של התנדבות, עזרה ותמיכה, וכמו כן גופים רבים בה פועלים בתחומים הקהילתיים, התרבותיים והחברתיים-כלכליים.
- ג שלושת המושגים: אמון, אכפתיות ואחוה קשורים קשר ישיר בסולידריות ועומדים בבסיסה. התעמקות במשמעותם תביא להבנת המושג סולידריות.
- ד אמון – אמון הוא רגש של ביטחון של אדם בחברו. סולידריות יכולה להתקיים רק כאשר יש אמון בסיסי בין חברי הקבוצה, והאמון הוא שמאפשר לחברים בקבוצה לפעול ולהסתכן למען חברים אחרים בה. האמון אינו מתבסס על הדברים שחברי הקבוצה אומרים או על מידת הכנות שלהם, אלא על המחויבות הגבוהה של החברים בקבוצה זה לזה.
- ה אכפתיות – המשמעות של אכפתיות היא התחושה שמתקיים "דבק" קהילתי בסיסי בין חברי הקבוצה. האכפתיות מתבטאת במוכנות של חברי הקבוצה לפעול יחד למען מטרה, שאינה נובעת מן האינטרס האישי של החברים בה. האכפתיות מתבטאת גם בגאווה שחשים חברים בקבוצה על הישגים של חברים אחרים או בבושה שחברים בקבוצה מרגישים לנוכח מחדלים או מעשים פסולים של חברים אחרים.
- ו אחווה – אחווה היא רגש שמשולבים בו אהבה, דאגה ושותפות גורל. אם אדם אינו חש שותפות גורל, דאגה או מידה כלשהי של אהבה כלפי אנשים אחרים, לא סביר שהוא ירצה להסתכן למענם, או אפילו לשלם מחיר כלשהו בעבור רווחתם. אחווה היא מרכיב הכרחי של סולידריות.
- ז לסולידריות חברתית יש ביטויים חיצוניים ותודעתיים. למשל, בשנות הארבעים של המאה הקודמת החליטה קבוצת מכבי תל אביב להחליף את תלבושתה הכחולה-לבנה בתלבושת צהובה לאות הזדהות עם היהודים שחיו תחת השלטון הנאצי ונאלצו לשאת על דש בגדיהם טלאי צהוב. זו הייתה הבעת תמיכה, הזדהות ואמפתיה שניכרה לעיני כול. הבעת הסולידריות נתפסת כמעשה טוב גם אם אין בכוחה להועיל כלל לאדם או לקבוצה שעומם מזדהים. דוגמה לכך היא הפגנה שבה, בין השאר, הדביקו המפגינים פלסטרים על פיהם כדי לבטא סולידריות עם אזרחים שקולם מושקע על ידי צנזורה ממשלתית במדינתם.

ח סולידריות היא רכיב חיוני בקבוצות שיש להן בסיס משותף כלשהו – רעיוני, אתני, דתי או רגשי, ומעוניינות ליצור בתוכם לכידות וגיבוש. ביסודו של דבר סולידריות אינה אלא תודעת אחווה או שותפות עמוקה המתבטאת בפעולה של ממש או בנטייה לפעולה. וככל ערך חברתי, גם לסולידריות יש מחיר: מי שפועל מתוך סולידריות ולשם הסולידריות אינו מפיק מכך תועלת אישית, התועלת היא עבור הכלל בלבד.

(1) אמפתיה – הזדהות נפשית עם רגשותיו או עם מחשבותיו של אדם אחר; אהדה, חיבה. מעובד על פי שורק, י' (ינואר, 2015). סולידריות. לקסיקון, גיליון מס' 3. אוחר מ' kaye.ac.il.

מאמר 2

סולידריות כמשאב מתכלה

חגי בועז

א המושג סולידריות נטבע במאה התשע עשרה, והוא מבטא סוג מסוים של ערבות בין אזרחים. בשליש האחרון של המאה התשע עשרה נוספה למושג זה משמעות פוליטית בעקבות התארגנויות של עובדים נגד מעסיקים בנוגע לזכויותיהם. בו בזמן החלו לדון במושג סולידריות במסגרת מדעי החברה, והתעוררו שאלות כמו מה מחבר אותנו זה לזה ומה יוצר חברה. לדעת הסוציולוג אמיל דורקהיים, סולידריות היא תחושת השייכות של האדם למעגל חברתי. לטענתו, לפני שאנשים מנסחים חוקים ותקנות משותפים לקבוצה, הם צריכים לראות זה בזה חברים השייכים לאותה הקבוצה.

ב יש שני סוגים של סולידריות: פורמלית ולא פורמלית. סולידריות פורמלית מתבטאת למשל בחוקים ובהסדרים שיוצרים ערבות כללית, ובהם מיסים, ביטוחי בריאות, מערכת חינוך ושירות בצבא. סולידריות לא פורמלית אינה מכורח צו או חוק. היא מתבטאת בפעולות שאדם נוקט למען ציבור שהוא רואה את עצמו משתייך אליו. הציבור שהאדם פועל לטובתו יכול להיות קבוצת השתייכות לאומית, עדתית, דתית או כל קבוצת זהות אחרת, כמו למשל תנועת נוער.

ג הסולידריות היא מנוע חברתי רב-עוצמה. בשם הסולידריות אנשים מוכנים לשלם מחיר גבוה ולהקריב הרבה מזמנם, ממרצם, מכספם, מיכולתם ומגופם. בשיאה הסולידריות מסוגלת לשנות באחת סדרים חברתיים, פוליטיים וכלכליים, שבימים רגילים היו משתנים בקצב איטי הרבה יותר. בשעות משבר היא מתגברת במיוחד, ומידת ההקרבה שהיא דורשת מן הציבור גבוהה יותר ממה שנדרש בזמנים רגילים. אך כמה זמן אפשר – בשם הסולידריות – לבקש מן הציבור את אותה מידת הקרבה?

ד כדי לענות על שאלה זו יש להתייחס למושג האמון. סולידריות יוצרת אמון בין חלקים בחברה שייתכן שהיו חשדנים זה כלפי זה קודם לכן, ובמובן הזה יש לה לא פעם השפעה חיובית ביצירת לכידות בין החברים בקבוצה.

ה אולם אמון הוא גם גורם הכרחי לשימורה של סולידריות. כדי שתתקיים סולידריות, חברי הקבוצה צריכים להרגיש שמידת ההקרבה של כולם היא שווה, כלומר שכל אחד נושא בנטל במידה שווה. כמו כן הם צריכים להרגיש שכל אחד מן החברים בקבוצה פועל מתוך מניעים כנים של דאגה לזולת, ולא מתוך מניעים אישיים.

1 חשבו למשל על הגל הראשון של מגפת הקורונה, בתקופה שבה לא היה חיסון וההתמודדות האפשרית היחידה הייתה סגר. מידת ההקרבה שנדרשה אז מן הציבור הייתה עצומה, והמגבלות על התקהלות היו מחמירות מאוד, אך הציבור הישראלי עמד בהן. תפיסה של סולידריות, של כולנו יחד במצב הביש הזה, יצרה את הנכונות להקרבה, שנבעה בעיקר מאמון. אך אמון זה נסדק כאשר התברר למשל שאנשי ציבור הפרו את צווי הסגר. מן הרגע שהאמון נסדק והחל להתערער, הסולידריות התפוררה.

2 הקשר בין אמון לסולידריות הוא אפוא מובהק. הסולידריות יוצרת אמון, אך גם נזקקת לו כדי להתקיים. היום, בתקופה הקשה של המלחמה שפרצה באוקטובר 2023, נדמה שאמון הציבור נתון לחברה הישראלית עצמה, ל"ביחד" הישראלי. אולם גם אמון כזה עלול להתפוגג בקלות. מן הרגע שהאמון הזה ייסדק, והציבור ישוסע שוב למחנות ולפלגים, גם הסולידריות – שהיא משאב רב-עוצמה – תימוג. העיקרון ברור: סולידריות היא משאב מתכלה.

מעובד על פי בועז, ח' (אוקטובר, 2023). סולידריות כמשאב מתכלה. מכון ון ליר בירושלים. אוחר מ' vanleer.org.il.

מאמר 3

הסולידריות וההתנדבות – נקודות האור באפלת המלחמה

שירה מייקין

א אחת מקרני האור היחידות שפילחו את האפלה של המלחמה שפרצה באוקטובר 2023 היא גל הסולידריות ששטף את החברה הישראלית. אינספור התארגנויות חברתיות הוקמו בן לילה ופעלו במהירות כדי למלא את הצרכים הרבים שהתעוררו.

ב ההתגייסות חסרת התקדים הזאת לא פסחה על שום שכבת גיל ועל שום מגזר, מגדר או זהות פוליטית, והדימוי של הישראלי היפה התעדכן ונעשה מגוון מאי פעם. בעלי מסעדות בתל אביב סיפקו ארוחות לעשרות אלפי חיילים ותושבים שפוננו מבתיים; אושיות רשת ניצלו את החשיפה הגבוהה שלהן ברשתות החברתיות כדי לגייס תרומות ולעורר מודעות; משפחות חרדיות בישלו והעבירו ארוחות ומצרכים למשפחות מן הדרום. אנשים בכל מקום התגייסו לאפות, לארח, להסיע ולעשות כל מה שנדרש כדי לסייע במצב הקשה.

ג כל מי שנרתם להתנדבות נחשף מצד אחד לבלגן הבלתי נמנע שבהתארגנויות בזק שכאלה, ומצד אחר ליצירתיות ולרוח היזמות שבהן. קהילות שלמות נוצרו בן רגע בטפסים מקוונים ובקבוצות וטסאפ. גם מי שהתנדבו קיבלו המון – הם זכו בתחושה של משמעות שגירשה ולו לשעות ספורות את תחושת חוסר האונים. צדק המשורר מוטי המר שכתב את המילים "כולנו רקמה אנושית אחת" בשיר ששרה חוה אלברשטיין.

ד התופעה הזאת היא לא פחות מאתוס⁽¹⁾ חברתי חדש שנוצר בעקבות המצב. אולם תופעת ההתנדבות הזאת, שהיא תגובה על מצב חירום קיצוני, לא תוכל להימשך עוד זמן רב, כמובן. כיצד נוכל להפוך את שיתופי הפעולה האלה, את הרצון הטוב ואת הערבות ההדדית בחברה הישראלית לבני-קיימה? כיצד נוכל לשמר אותם זמן רב, גם בימי שגרה וגם במשברים שעוד יהיו?

ה "יש דברים שאנחנו כחברה, וגם כמדינה, יכולים לעשות כדי לשמר את העשייה החברתית המשותפת והמשתפת גם ביום שאחרי", אומר אורי קנדל, איש חינוך ויזם חברתי. קנדל סבור שאפשר לנצל את התקופה הזאת כדי ליצור סדר חדש שלא רק יסייע בהתאוששות מן המשבר, אלא גם ייטיב עם החברה בישראל אחריה. הוא משתמש במושג "קומונינג" (Commoning) – שמשמעותו התארגנות אנושית שיתופית שבה קהילות וארגונים ממונים על מרחבי החיים והמשאבים המשותפים של החברים בהם.

ו קומונינג הוא התארגנות עצמאית ומקומית שנוצרת בשטח ואינה שייכת למוסדות המדינה. "על פי תפיסת הקומונינג", אומר קנדל, "החברה יודעת להתארגן כדי לספק לעצמה את הצרכים שלה, ממש כמו שקרה עכשיו בזמן המלחמה. מאחר שקומונינג 'צומח מלמטה' הוא מאפשר מענה מהיר ומדויק כי מי שנמצא בשטח יודע היטב מה צריך בשטח, ויודע גם איך לספק את הצרכים בלי סרבול בירוקרטי מתיש".

ז לפי קנדל, תפקידה של המדינה הוא ליצור תנאים מיטיבים כדי שקהילות וארגונים יוכלו לפעול על פי דפוסי הקומונינג. עליה לפתח מדיניות ציבורית שתתמוך בקומונינג ותעודד מעורבות אזרחית ודמוקרטית. כך תהיה לאזרחים השפעה רבה יותר על תהליכי קבלת החלטות הנוגעות ישירות לחייהם.

ח החברה הישראלית תזדקק לריפוי רחב היקף. כדי לרפא את הכאב הקולקטיבי, נצטרך לטפל בעצמנו ולטפל זה בזה. הרעיון שבבסיס הקומונינג הוא ליצור מערכת מתפקדת שבה הקהילה יכולה לספק בעצמה את צורכי כל החברים בה, באופן שמאחד ומונע קיטוב.

(1) אָתוּס – מכלול הרעיונות, האמונות, הערכים והמנהגים של קבוצת אנשים, אומה או תקופה.

מעובד על פי מייקין, ש' (נובמבר, 2023). הסולידריות וההתנדבות הן נקודות האור באפלת המלחמה. מה יישאר מזה אחריה? הארץ. אוֹחֹזר מִי haaretz.co.il.

כל הבגרויות בלשון עם פתרונות מלאים: www.guyai.co.il/bagrut/lashon